

Cena enakih možnosti

Na srednji šoli Antoine-de-Saint-Exupéry v kraju Créteil, ki leži približno 12 km jugovzhodno od Pariza, se je septembra v nekaterih razredih pouk začel brez matematike, francoščine in ekonomije, ker ni bilo učiteljev. V učilnicah je bilo tudi neznosno vroče, stranišča niso delovala, streha je zamakala in razbitih oken niso popravili že dolgo. Vsa opozorila staršev in zaposlenih že pol leta pred tem so bila zaman, zato so sredi septembra zaposleni začeli s stavko, ki so jo podprli dijaki. V nekaj dneh so se pridružile šole v departmaju Seine-Saint-Denis, kjer so poleg pomanjkanja učiteljev izpostavili celo problem podgan, pomanjkanja stolov in miz ter toaletnega papirja in mila. Nato so se protesti razširili po vsej Franciji.

Če o francoskem šolstvu sklepamo iz raziskave PISA, so njegovi rezultati primerljivi s slovenskimi, saj so se naši učenci pri matematiki in naravoslovju odrezali bolje od francoskih, pri branju pa slabše. Povprečni rezultati torej ne kažejo posebej slabega francoskega šolstva, prikrivajo pa velike razlike med šolami in neenake možnosti za izobraževanje. Da bi razumeli bistvo težave, moramo vedeti, da imajo pri vpisu v javne srednje šole praviloma prednost dijaki iz šolskega okoliša. Francija pa ima tudi zasebne šole, ki jih večinoma prav tako financira država, vendar lahko zaračunavajo šolnino in niso vezane na geografsko omejitev vpisa. Premožnejši starši imajo zato več možnosti: otroka lahko vpišejo v zasebno šolo ali pa se celo preselijo v okoliš uglednejše javne šole. Tako se v nekaterih šolah zbirajo predvsem otroci premožnejših družin, v drugih pa otroci iz socialno prikrajšanih okolij. Razlike med šolami se zato povečujejo, možnosti za kakovostno izobraževanje pa postajajo vse bolj odvisne od kraja bivanja in premoženja staršev.

V Créteilu in Saint-Denisu so izrazito socialno prikrajšane soseske z visoko stopnjo revščine. A ljudje se niso uprli zato, ker živijo v revščini, pač pa zaradi neenakih možnosti kot posledice svoje revščine. Ta upor je soroden dogajanju v Španiji, kjer so deložirali 87-letno upokojenko, potem ko je njena stara najemna pogodba prenehala veljati, lastnik pa je za novo zahteval 2.650 evrov namesto dotedanjih 500. Tudi tam imajo pomembno vlogo mladi, ki so v dogodku prepoznali simptom širše stanovanjske krize. V zadnjih desetih letih so se najemnine skoraj podvojile, povprečna najemnina stanovanja pa danes dosega skoraj celotno povprečno plačo mladega zaposlenega. Stanovanjska nedostopnost je tudi eden glavnih razlogov, da skoraj polovica mladih med 26. in 34. letom še vedno živi pri starših.

Najpreprosteje je proteste enačiti s huliganstvom in v tem ne prepoznati krize družbene pogodbe, ki pomeni skupna pričakovanja o tem, kaj posameznik prispeva družbi in kaj lahko od nje upravičeno pričakuje. Če bi nekdo med vojno prodajal osnovne dobrine, kot je hrana, po desetkratni ceni, bi ga imenovali vojni dobičkar. Tudi izobraževanje, zdravstvo in bivanje razumemo kot osnovne življenjske potrebe, katerih zagotavljanje seveda ni brezplačno. Toda ali je treba tudi stanovanja, ki so osnovna življenjska potreba, obravnavati zgolj kot običajno naložbo v tržnem gospodarstvu? Ali bi morali imeti premožnejši boljši dostop do javno financiranih storitev zgolj zato, ker plačujejo več davkov od revnih in brezposelnih? Tak primer dobro poznamo iz našega zdravstva: kdor si lahko privošči samoplačniške preiskave, lahko prej pride do diagnoze in se nato zdravi v javnem sistemu, morda celo pri istem zdravniku.

Vsa omenjena vprašanja segajo v temelje družbene pogodbe, glede katere ima lahko vsak od nas svoje mnenje, ki je povsem legitimno. A ne glede na to, kaj si mislimo, je krivično za razmere obtoževati bodisi investitorje v nepremičnine bodisi zdravnike, ki delajo dodatno, bodisi brezposelne, ki živijo od socialne pomoči. Če se želimo izogniti francoskemu in španskemu scenariju, morajo ljudje pravila, po katerih delujejo temeljni družbeni sistemi, razumeti kot pravična. Toda predstave o pravičnosti – kot se je pokazalo pri protestih francoskih rumenih jopičev leta 2018 – ne sovpadajo nujno s klasično levo-desno ločnico. Družbene pogodbe namreč ne bomo obnovili s televizijskimi soočenji, v katerih je pomembneje premagati sogovornika kot razumeti težave, o katerih razpravljamo.

Miroslav Halilovič

© Avtorji 2025. CC-BY 4.0